ISSN 1392-6195 (print)
ISSN 2029-2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2026, 33(1), p. 133–156.

BUVUSIŲ SUTUOKTINIŲ MATERIALINIO IŠLAIKYMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE IR VOKIETIJOJE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Neringa Megelinskaitė
Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos
Teisės ir teisėsaugos institutas
Elektroninis paštas: n.megelinskaite@mruni.eu

Advokatų profesinė bendrija Magnusson ir partneriai
Elektroninis paštas: neringa.megelinskaite@magnussonlaw.com

Edmundas Rekevičius
Advokato E. Rekevičiaus kontora
Elektroninis paštas: rekevicius@gmail.com

Pateikta 2025 m. lapkričio 14 d., parengta spaudai 2026 m. balandžio 15 d.

DOI: 10.13165/JUR-26-33-1-07

Santrauka. *Tiek Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.72 str., tiek Vokietijos BGB (vok. Bürgerliches Gesetzbuch[1]) reglamentuojamas buvusių sutuoktinių tarpusavio materialinis išlaikymas. Šiame straipsnyje analizuojamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.72 str. ir BGB normos, reglamentuojančios sutuoktinių pareigą vienas kitą materialiai išlaikyti, ir pateikiami teismų praktikoje formuojamų teisės normų aiškinimo ir taikymo pavyzdžiai.*

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teismų praktika nagrinėjamu klausimu nėra itin gausiai išplėtota, teismai visgi vangiai tenkina ieškinio reikalavimus išlaikyti buvusį sutuoktinį, o ir teismų sprendimuose iš esmės remiamasi bendraisiais sutuoktinių materialinio išlaikymo reikalingumo principais ir pagrindais, o ši praktika metams bėgant iš esmės nekito. Manytina, kad Vokietijos BGB teisės normų ir teismų praktikoje formuojamų teisės normų aiškinimo ir taikymo taisyklių dėl sutuoktinių išlaikymo analizė suteiks galimybę įvertinti šį institutą iš kitos perspektyvos (teisės normų taikymo aspektu) ir sudarys prielaidas plačiau ir dažniau Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.72 str. pritaikyti nacionalinėje teisėje, nagrinėjant tokias bylas.

1 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), žiūrėta 2025 m. lapkričio 11 d. https://research.wolterskluwer-online.de/document/67acd039-85df-3c5d-9c65-09a9327fa51c.

Reikšminiai žodžiai: *sutuoktinių tarpusavio išlaikymas, santuokos nutraukimas, periodinės išmokos, parama, LR CK, Vokietijos BGB.*

Įvadas

LR Konstitucijos 38 str. įtvirtinta, kad „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“[2]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso[3] (toliau – LR CK) 3.3 str. 1 d. numato, kad „šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, tėvystės ir motinystės tarpusavio papildomumo, motinystės visokeriopos apsaugos principais ir kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais“[4].

Nepaisant to, kad šeimos teisiniai santykiai (įskaitant santuokos sudarymą ir iš to kylančias teisines pasekmes) grindžiami sutuoktinių lojalumo, pagarbos ir kitais CK nurodytais principais, XXI a., remiantis užsienio ir Lietuvos pavyzdžiais, nutrauktų santuokų sparčiai daugėja. „Lietuva išsiskiria vienais aukščiausių ištuokų rodiklių ES, kurie su nedideliais svyravimais iš esmės nekinta jau daugiau nei tris dešimtmečius“[5].

Iliustruojant augantį ištuokų skaičių Lietuvoje, pateikiama oficiali sudarytų santuokų ir ištuokų statistika analogišku periodu (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Oficiali sudarytų santuokų ir ištuokų statistika 2020–2024 m.

Santuokų skaičius					**Ištuokų skaičius**				
		Iš viso santuokų							
		Miestas ir kaimas	Miestas	Kaimas			Miestas ir kaimas	Miestas	Kaimas
Santuokos | skaičius	2024	12 890	8 541	4 349	Ištuokos | skaičius	2024	7 127	4 797	2 330
	2023	13 997	9 305	4 692		2023	7 231	4 830	2 401
	2022	16 016	10 458	5 558		2022	7 395	5 143	2 252
	2021	16 795	11 620	5 175		2021	7 822	5 267	2 555
	2020	15 299	10 432	4 867		2020	7 544	5 143	2 401

Šaltinis: Valstybės duomenų apsaugos agentūra, 2025[6]

Tai, kad daugėja ištuokų, savaime suprantama, lemia ir augantį santuokos nutraukimo

2 Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33–1014.
3 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74–2262.
4 *Ibid.*
5 Aušra Maslauskaitė, Aiva Jasilionienė, Domantas Jasilionis, Vlada Stankūnienė, „Skyrybos ir sutuoktinių socialiniai ir ekonominiai ryšiai“, *Filosofija. Sociologija,* 24, 4 (2013): 237.
6 Valstybės duomenų apsaugos agentūra, 2025 m. spalio 15 d. https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/.

bylų skaičių Lietuvos bendrosios kompetencijos teismuose. Kadangi santuokos nutraukimo bylose, nepaisant nutraukimo pagrindų (abiejų sutuoktinių bendru sutikimu ar ginčo teisena), būtina išspręsti su santuokos nutraukimu susijusius neturtinius ir turtinius klausimus, savo ruožtu tampa aktualus materialinio išlaikymo buvusiems sutuoktiniams (LR CK 3.27 str.) klausimas ir kokioms sąlygoms egzistuojant sudaroma galimybė reikšti tokį reikalavimą civilinėse santuokos nutraukimo bylose.

Kaip žinia, „Santuoka sukuria santuokines teises ir pareigas, tarp kurių yra pareiga sutuoktiniams vienas kitą remti (LR CK 3.27 str.). Ši nuostata, be kita ko, reiškia, kad teisė į išlaikymą atsiranda iš santuokos sudarymo ir ginama iki santuokos pasibaigimo, jeigu sutuoktiniai, susitardami dėl santuokos nutraukimo pasekmių, dėl teisės į išlaikymą nesutaria kitaip arba teismas pagal vieno iš sutuoktinio ieškinį nenusprendžia kitaip“[7].

Taigi LR CK įtvirtina sutuoktinio, kuriam parama būtina, teisę reikalauti priteisti materialinį išlaikymą iš kito sutuoktinio. Analogiškus reikalavimus, be kita ko, įgalina teisę reikšti ir Vokietijos BGB. Tačiau analizuojant šį institutą praktinio pritaikomumo Lietuvoje aspektu pastebėta, kad tokie reikalavimai teismų praktikoje nedažni, o jei reiškiami, patenkintų reikalavimų civilinėse bylose yra pakankamai mažai (pastaba: teismų praktikos aspektai apžvelgiami toliau straipsnyje).

Įgyvendinant šio straipsnio uždavinius, kurie nurodyti straipsnio įvado dalyje, be teisės normų analizės, atliekama Lietuvos teismų praktikos (t. y. bylų, kuriose buvo reiškiamas toks materialinis reikalavimas) nagrinėjamu klausimu analizė, kuri, kaip minėta, nėra gausiai išplėtota, ir sistemiškai palyginama su Vokietijos nacionaline teise ir formuojama teismų praktika. Tai, manytina, suteiks galimybę įvertinti šį institutą iš kitos perspektyvos, t. y. lyginamuoju aspektu su Vokietijos civilinės teisės reguliavimu analizuojamu klausimu, ir sudarys prielaidas plačiau ir dažniau CK 3.72 str. pritaikyti nacionalinėje teisėje, nagrinėjant tokias bylas.

Temos aktualumo kontekste pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika nagrinėjamu klausimu nėra gausiai išplėtota, o kasacinėje instancijoje išnagrinėtose bylose iš esmės remiamasi bendraisiais sutuoktinių materialinio išlaikymo reikalingumo principais ir pagrindais, kurie, metams bėgant, iš esmės nekito. Be to, kaip matyti, materialinis išlaikymas buvusiems sutuoktiniams Lietuvoje priteisiamas itin išimtiniais atvejais. Manytina, kad Vokietijos teismų praktikoje formuojamų teisės normų aiškinimo ir taikymo taisyklių dėl sutuoktinių išlaikymo reikalingumo analizė sudarys prielaidas diskusijai apie tai, kaip plačiau (savo ruožtu dažniau) šį institutą pritaikyti praktiškai, kartu užtikrinant buvusių sutuoktinių teises į teisminę gynybą ir įrodinėjant išlaikymo būtinumą.

Pasirinkta tema Lietuvos teisėje plačiai nenagrinėta. Atskirus sutuoktinių tarpusavio išlaikymo klausimus aspektus tyrinėjo Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė[8], Kristina Am-

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-500.

8 Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, „I*štuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai*“, *Jurisprudencija,* 93 (3) (2007): 29–37. https://ojs-dev.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2747/2551.

brazevičiūtė[9], Pranciškus Stanislavas Vitkevičius[10]. Tačiau šis institutas sistemiškai kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis, kuriose įtvirtintinas analogiškas teisinis reguliavimas, plačiau neanalizuotas.

Taigi straipsnio tikslas – atlikti teisinio reguliavimo ir teismų praktikos dėl materialinio išlaikymo priteisimo pagrindų buvusiems sutuoktiniams Lietuvoje ir Vokietijoje analizę.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1) Išanalizuoti teisės normas, reglamentuojančias sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pagrindus Lietuvoje ir Vokietijoje ir atlikti lyginamąją šių normų analizę.
2) Apžvelgti Lietuvos ir Vokietijos teismų praktikoje formuojamas teisės normų aiškinimo ir taikymo taisykles civilinėse bylose.
3) Pateikti sutuoktinių tarpusavio išlaikymo instituto teisinio reguliavimo ir taikymo teismų praktikoje išskirtinumų Lietuvos ir Vokietijos nacionalinėse teisėse apibendrinimą (išvadas).

Straipsnio tiriamuoju objektu pasirinktas buvusių sutuoktinių materialinio išlaikymo teisinis reguliavimas Lietuvoje ir Vokietijoje.

Iškeltam tikslui pasiekti naudojami įstatymų analizės, analitinis, apibendrinimo ir kiti mokslinio tyrimo metodai. Įstatymų analizės metodu buvo nagrinėjamos buvusių sutuoktinių tarpusavio materialinį išlaikymą reglamentuojančios teisės normos Lietuvoje (LR CK) ir Vokietijoje (BGB) ir teismų praktika. Analitinio tyrimo metodas padėjo pateikti teisinį vertinimą, ar Lietuvos teismų praktikoje susiformavę LR CK 3.72 str. taikymo pagrindai, priimant procesinius sprendimus, netaikomi itin formaliai ir ar taikymo pagrindai, numatyti LR CK, negalėtų būti koreguojami pagal Vokietijos teisinio reguliavimo ir teismų praktikos pavyzdį. Apibendrinimo metodas padėjo pateikti išvadas, kaip plačiau pritaikyti ar tobulinti analizuojamos nacionalinės teisės normą.

1. Buvusių sutuoktinių teisė į materialinį išlaikymą Lietuvoje: teoriniai ir praktiniai aspektai

Sutuoktinių teisės į materialinį išlaikymą teisinio reguliavimo ištakos Lietuvoje siekia dar Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksą (toliau – SŠK). SŠK 27 str. reglamentavo, kad „Sutuoktiniai privalo materialiai remti vienas antrą; Jeigu atsisakoma teikti tokią paramą, materialinės paramos reikalingas nedarbingas sutuoktinis, taip pat žmona nėštumo laikotarpiu ir pusantrų metų po vaiko gimimo turi teisę teismine tvarka gauti išlaikymą (alimentus) iš antrojo sutuoktinio, jeigu šis išsigali jį teikti. Ši teisė išlieka ir santuoką nutraukus“[11]. Įsigaliojus LR CK šio instituto teisinio reguliavimo esmė

9 Kristina Ambrazevičiūtė, „Turtinė parama išlaikymo reikalingiems vyresnio amžiaus žmonėms: civilinės teisės perspektyva“, *Teisės problemos*, 1 (75) (2012). https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/2012-1-ambrazeviciute.pdf.

10 Pranciškus Stanislovas Vitkevičius, „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“, *Justitia* (2006): 253.

11 „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Santuokos ir šeimos kodekso patvirtinimo Lietuvos TSR 1969 m. liepos 16 d. įstatymas“, Infolex, žiūrėta 2026 m. kovo 1 d. https://www.infolex.lt/ta/53364.

nekito, tačiau reglamentavimo ribos buvo praplėstos – LR CK 3.72 str. numatyti pagrindai, kuriems egzistuojant sudaromos prielaidos reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, taip pat aplinkybės, į kurias teismas, priteisdamas išlaikymą, privalo atsižvelgti ir kokioms sąlygoms egzistuojant mažinamas ar priteisiamas tik laikinas išlaikymas arba atsisakoma jį priteisti. Tiek analizuojant LR CK 3.72 str., tiek apžvelgiant teismų praktiką nagrinėjamu klausimu matyti, kad Lietuvoje išlaikymo priteisimas sutuoktiniui nėra dažnas reiškinys, todėl ir teismų praktika šiuo klausimu itin gausiai neišplėtota.

Kadangi šio straipsnio tikslas – atlikti lyginamąją aptariamo instituto analizę Lietuvos ir Vokietijos teisinio reguliavimo kontekste, šioje dalyje apžvelgiami esminiai LR CK įtvirtinti pagrindai, kurie suteikia teisę reikšti reikalavimą dėl materialinio išlaikymo priteisimo iš kito sutuoktinio, ir kriterijai, kuriais vadovaujasi teismai, priimdami sprendimus dėl tokių reikalavimų.

1.1. Bendrieji priteistino materialinio išlaikymo pagrindai

LR CK 3.72 str., reglamentuojančiame buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo santykius, nustatyta, kad „Teismas, priimdamas sprendimą dėl santuokos nutraukimo, priteisia išlaikymą to reikalingam buvusiam sutuoktiniui, jeigu išlaikymo klausimai nenustatyti sutuoktinių sudarytoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, jeigu jo turimas turtas ar gaunamos pajamos yra pakankami visiškai save išlaikyti“ (LR CK 3.72 str. 1 d.). Šio straipsnio antroje dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad „Sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Teismas, spręsdamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį, jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedirbančio sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes“ (LR CK 3.72 str. 5 d.).

Aiškindamas ir taikydamas LR CK 3.72 str. nuostatas kasacinis teismas yra nurodęs, kad „Pareiga išlaikyti atsiranda tuo atveju, jeigu kitas sutuoktinis turi teisę į išlaikymą. Pareiga remti kitą sutuoktinį nesiejama su šią pareigą turinčio sutuoktinio kalte dėl santuokos nutraukimo, dėl prašančio išlaikymo sveikatos būklės ir kita“[12]. „LR CK 3.72 straipsnis yra bendroji norma, reglamentuojanti sutuoktinių tarpusavio išlaikymo santykius. Šio straipsnio 1 dalyje sutuoktinio teisė į išlaikymą siejama su jo turtine padėtimi, o ne su sveikatos būkle ar kitomis aplinkybėmis. Dėl to laikytina, kad ir darbingas sutuoktinis, kurio turimas turtas ar gaunamos pajamos nėra pakankami minimaliam pragyvenimo lygiui užsitikrinti, turi teisę reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, kurio turimas turtas ir gaunamos pajamos tokį gyvenimo lygį užtikrina. Ir priešingai, sutuoktinis, turintis turto ar pajamų, kurie pakankami jam išsilaikyti, neturėtų teisės į išlaikymą“[13].

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-500/2003.

13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

1.2. Kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama nustatant priteistino materialinio išlaikymo dydį

„LR CK 3.72 str. 5 d. nustato kriterijus, į kuriuos privalo atsižvelgti teismas, spręsdamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus. Išlaikymo pareiga yra asmeninė prievolė, nors ir susijusi su tam tikrų turtinių pasekmių atsiradimu. Pareiga įrodyti, kad turimas turtas ar pajamos nėra pakankamos, t. y. neužtikrina minimalių poreikių, ir reikalingas išlaikymas, tenka sutuoktiniui, reikalaujančiam priteisti išlaikymą. Šis sutuoktinis gali pasinaudoti LR CK 3.72 str. 2 d., įtvirtinančia prezumpcija, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės“[14]. „LR CK 3.72 str. 2 d. įtvirtinti sutuoktinio teisės į išlaikymą pagrindai savaime nereiškia, kad jam reikalingas išlaikymas. Esant teisės į išlaikymą pagrindui sutuoktinis neprivalo įrodinėti, kad jam reikalingas išlaikymas. Ši prezumpcija byloje gali būti nuginčyta, t. y. nedraudžiama teismui nustatyti priešingai, kad sutuoktinis yra apsirūpinęs ir jam išlaikymas nėra reikalingas“[15]. „Teismas, spręsdamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį, jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedirbančio sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes“[16].

Taigi atlikus sisteminę LR CK 3.72 str. analizę matyti, kad Lietuvoje esminis kriterijus, kuriuo bendrosios kompetencijos teismai vadovaujasi spręsdami klausimą dėl buvusio sutuoktinio materialinio išlaikymo reikalingumo, yra jo turtinė padėtis, nepaisant kitų svarių kriterijų kaip vieno iš sutuoktinių liga, darbingumas ir pan. Apibendrinant galima išskirti kelis esminius momentus (kriterijus), kurie reikšmingi teismui priimant procesinius sprendimus tokiose bylose, t. y.: 1) ar egzistuoja materialinio išlaikymo reikalingumo prezumpcija (auginamas bendras savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametis vaikas, sutuoktinis yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės). Ši nustatytina aplinkybė svarbi šalims paskirstant įrodinėjimo naštą; 2) ar pakanka įrodymų, kad prašančio priteisti materialinio išlaikymo sutuoktinio turimų turto ar pajamų nepakanka, t. y. neužtikrina minimalių poreikių; 3) ar neegzistuoja aplinkybės, numatytos LR CK 3.72 str. 6 d., kuomet išlaikymo dydis mažinamas ar priteisiamas tik laikinas išlaikymas arba atsisakoma priteisti išlaikymą (sutuoktinis, turintis teisę gauti išlaikymą, yra padaręs nusikaltimą kitam sutuoktiniui ar jo artimiesiems giminaičiams ir kt.).

14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1090/2003.

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/2010; 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

16 *Ibid.*

1.3. Kiti teisinio reguliavimo ypatumai, susiję su materialinio išlaikymo priteisimu buvusiam sutuoktiniui, išlaikymo formos ir lyginamieji aspektai su išlaikymu nepilnamečiams vaikams, renta (išlaikymu) iki gyvos galvos

Nagrinėjamos temos aspektu, be kita ko, tikslinga aptarti ir kitus ypatumus, susijusius su materialinio išlaikymo buvusiam sutuoktiniui teisiniu reguliavimu. Atkreiptinas dėmesys, kad sutuoktiniai vedybų sutartyje gali laisvai susitarti dėl tarpusavio išlaikymo. Tačiau ši sutartinė laisvė nėra neribota – ji negali panaikinti įstatyminių garantijų, kurios užtikrina minimalią apsaugą silpnesniajai šaliai, t. y. sutuoktiniui, kuriam reikalingas išlaikymas. Remiantis Civilinio kodekso 3.104 str., vedybų sutartyje sudaroma galimybė sutuoktiniams susitarti dėl didesnio išlaikymo, pavyzdžiui, nustatyti konkretų išlaikymą sutuoktiniui, kuris dėl šeimos interesų atsisakė karjeros ar mokslo; sudaroma galimybė susitarti dėl išlaikymo formos: periodinėmis išmokomis, vienkartine išmoka ir pan.; taip pat sudaroma galimybė sutuoktiniams susieti teikiamą išlaikymą su tam tikromis sąlygomis (pvz., iki sutuoktinio, kuriam reikalingas išlaikymas, įsidarbinimo ir pan.). Papildomai pažymėtina, kad vedybų sutarties sąlygos, kurios visiškai atima ar iš esmės apriboja sutuoktinio teisę į reikalingą išlaikymą, gali būti pripažintos negaliojančiomis. Sutuoktiniai negali sutartimi panaikinti imperatyvių įstatymo normų, ginančių asmenis, kuriems parama yra būtina. Teismas, vadovaudamasis CK 3.108 str. 2 d., gali pripažinti sutartį negaliojančia, jei ji iš esmės pažeidžia sutuoktinių lygybę ir yra labai nepalanki vienai šaliai.

Kitaip nei vaikų išlaikymo atveju (kuomet, priteisiant išlaikymą, orientuojamasi į minimalią mėnesinę algą kaip bazinį atskaitos tašką), sutuoktinio išlaikymas siejamas su *status quo* principu. Teismai vertina ne tik tai, ar asmuo turi lėšų savo minimaliems poreikiams patenkinti, bet ar jo pajamos leidžia bent iš dalies išlaikyti tokį gyvenimo standartą, koks buvo santuokos metu. Šiame kontekste pažymėtina, kad vaikų išlaikymas yra besąlyginė pareiga, o sutuoktinio išlaikymas yra parama ir galioja tik tol, kol asmeniui jos tikrai reikia (pvz., dėl amžiaus, sveikatos ar vaikų priežiūros). Sutuoktinis, kitaip nei vaikas, yra darbingas subjektas, taigi pirmiausia vertinama jo reali galimybė pačiam užsidirbti, todėl sprendžiant dėl išlaikymo reikalingumo nustatoma, ar išlaikymo reikalaujantis sutuoktinis iš tikrųjų neturi objektyvių galimybių dirbti ir gauti pajamas.

Analizuojant teisinį reguliavimą papildomai reikšminga atskirti du institutus: sutuoktinių tarpusavio išlaikymo ir rentą. Nors kasdienėje kalboje „išlaikymas“ skamba vienodai, LR CK ir LAT skiria sutuoktinių išlaikymą nuo rentos ar išlaikymo iki gyvos galvos sutarčių. Pagrindinis skirtumas – prievolės atsiradimo pagrindas ir tikslas. LR CK 3.72 str. yra šeimos teisės institutas, kylantis iš santuokinio solidarumo ir tai negali būti laikoma atlygiu už turtą. Renta ir išlaikymas iki gyvos galvos (CK 6.439–6.464 str.) yra prievolių teisės (sutarčių) institutas, kuomet asmuo perduoda savo turtą (dažniausiai nekilnojamąjį) kitam asmeniui nuosavybėn, o šis įsipareigoja jį išlaikyti. Rentos sutartyje išlaikymo turinys dažnai apibrėžiamas konkrečiais materialiais poreikiais (maistas, pastogė, priežiūra). Sutuoktinių

išlaikymo atveju vertinamas gyvenimo lygis, buvęs santuokoje. Kitaip nei išlaikymas iki gyvos galvos, sutuoktinio parama dažniausiai yra terminuota (kol asmuo persikvalifikuos, ras darbą ar užaugs vaikai).

Kaip nurodė kasacinis teismas „(...) Minėta, kad išlaikymo iki gyvos galvos sutartis pagal savo prigimtį yra fiduciarinė, grindžiama asmeniniu pasitikėjimu, kad rentos gavėjui paprastai yra svarbios asmens, teikiančio išlaikymą, savybės, nes rentos gavėjas tampa priklausomas nuo rentos mokėtojo tinkamo prievolės vykdymo (nutarties 33, 34 punktai). Taigi išlaikymo iki gyvos galvos sutartimi rentos gavėjas išreiškia pasitikėjimą konkrečiu asmeniu, sutikdamas būti jo prižiūrimas, šiam teikiant atitinkama forma išlaikymą natūra, ir perduodamas rentos mokėtojui nuosavybės teisę į savo nekilnojamąjį turtą. Teisėjų kolegijos vertinimu, išlaikymo iki gyvos galvos sutartimi negali būti įpareigotas teikti išlaikymą, t. y. priežiūrą, gyvenamąją vietą, maitinimą ir t. t., rentos mokėtojo sutuoktinis, kuris įstatyme nustatyta forma nėra išreiškęs savo valios atlikti tokius veiksmus rentos gavėjui, o šis savo ruožtu nėra išreiškęs pasitikėjimo rentos mokėtojo sutuoktiniu ir gali nepageidauti būti nuo jo priklausomas (nuolat prižiūrimas, esant reikalui, maitinamas, slaugomas ir pan.) (...)“[17].

Papildomai pažymėtina, kad jei vedybų sutartyje numatytas išlaikymas savo esme tampa panašus į rentą (pvz., mokėjimai iki mirties be jokios sąsajos su realiu poreikiu), teismas gali tai vertinti kaip nesąžiningumą, jei tokia sąlyga tampa nepakeliama našta mokėtojui pasikeitus aplinkybėms. Sutuoktiniai gali susitarti dėl išlaikymo, kuris savo forma primena rentą (pvz., konkretaus nekilnojamojo turto perdavimas mainais į atsisakymą nuo periodinių išmokų). Tačiau teismas vis tiek palieka sau teisę revizuoti tokį susitarimą, jei asmuo lieka be pragyvenimo lėšų (pažeidžiamas viešasis interesas).

Lietuvoje buvusio sutuoktinio išlaikymo formos reglamentuojamos LR CK 3.72 str. ir detalizuojamos kasacinio teismo praktikoje. Nors įstatymas tiesiogiai neišvardija visų formų taip detaliai kaip vaikų išlaikymo atveju (LR CK 3.196 str.), teismų praktika ir doktrina išskiria tris pagrindines formas: 1) periodinės išmokos: tai dažniausia forma, kai nustatoma konkreti pinigų suma, mokama kas mėnesį. LR CK 3.72 str. 11 d. numato galimybę keisti išlaikymo dydį pasikeitus aplinkybėms, o tai būdinga būtent periodiniams mokėjimams. Ši forma užtikrina nuolatinį poreikių tenkinimą ir gali būti nustatoma iki gyvos galvos arba tam tikram terminui (pvz., kol sutuoktinis baigs studijas). „Jeigu išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, tai iš esmės pasikeitus aplinkybėms bet kuris iš buvusių sutuoktinių gali reikalauti padidinti arba sumažinti išlaikymo dydį arba apskritai nutraukti išlaikymo mokėjimą (CK 3.72 str. 11d.)“[18]; 2) vienkartinė išmoka: sutuoktiniai gali susitarti arba teismas gali priteisti konkrečią pinigų sumą, kuri sumokama iš karto. Ši forma taikoma siekiant galutinai nutraukti turtinius ryšius tarp buvusių sutuoktinių, jei mokėtojo turtinė padėtis tai leidžia; 3) išlaikymas turtu: išlaikymo prievolė gali būti įvykdyta perleidžiant buvusiam sutuoktiniui tam tikrą nekilnojamąjį ar kilnojamąjį turtą (pvz., butą, akcijas) arba nustatant uzufruktą (teisę naudotis turtu). Praktikoje išlaikymas turtu

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-272-687/2019.

18 Kudinavičiūtė-Michailovienė, *supra note*, 8.

dažniausiai įtvirtinamas sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių (CK 3.53 str. 3 d.), tačiau ginčo atveju teismas prioritetą teikia periodinėms išmokoms, nebent turtas geriau užtikrintų kreditoriaus interesus.

1.4. Sutuoktinių išlaikymo reglamentavimo sąsajos su Europos šeimos teisės komisijos (CEFL) santuokos nutraukimo ir buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo principais

Europos šeimos teisės komisijos (toliau – CEFL) parengti Europos šeimos teisės principai (PEFL) dėl santuokos nutraukimo ir buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo (2004 m.) Lietuvoje turi svarbią metodinę ir aiškinamąją reikšmę, nors jie nėra tiesioginio taikymo teisės aktas. LR CK 3.72 str. įtvirtintas modelis iš esmės atitinka CEFL[19] principą 2:2 (sutuoktinių savarankiškumas), kuris deklaruoja, kad po skyrybų kiekvienas sutuoktinis turi pats pasirūpinti savo pragyvenimu, o išlaikymas yra išimtis dėl santuokos atsiradusiems ekonominiams praradimams kompensuoti. CEFL principas 2:10 leidžia išlaikymą teikti ne tik periodinėmis išmokomis, bet ir vienkartine suma. Nors CK 3.72 str. detaliai neaprašo turto perleidimo kaip formos, CK 3.53 str. 3 d. (sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių) suteikia šalims laisvę apsispręsti dėl išlaikymo formos[20].

Analizuojant CEFL nuostatas matyti, kad išlaikymas skiriamas „ekonominiams nelygumams“, atsiradusiems dėl vaidmenų pasidalijimo santuokos metu (pvz., vienas sutuoktinis aukojo karjerą dėl vaikų priežiūros) kompensuoti. Savo ruožtu CK 3.72 str. 2 d. nurodo, kad teismas, nustatydamas išlaikymą, atsižvelgia į tai, ar sutuoktinis negalėjo įgyti kvalifikacijos dėl šeimos interesų. Tai tiesioginis CEFL principų atspindys – išlaikymas traktuojamas ne kaip „pašalpa“, o kaip kompensacija už prarastas galimybes.

Analizuojant LR CK 3.72 str. ir CEFL nuostatas išskirtini kriterijai, į kuriuos atsižvelgtina, sprendžiant klausimą dėl priteistino išlaikymo dydžio (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Kriterijai, į kuriuos atsižvelgtina sprendžiant klausimą dėl priteistino išlaikymo dydžio (CEFL 2:4 principas)

Kriterijus	CEFL 2:4 principas	LR CK 3.72 str. 5 d.
Santuokos trukmė	Esminis veiksnys (ilgesnė santuoka = daugiau solidarumo)	Teismas privalo atsižvelgti į santuokos trukmę
Vaikų priežiūra	Jei vaikai trukdo dirbti, išlaikymas būtinas	Išlaikymas priteisiamas, jei sutuoktinis augina bendrą vaiką

19 „Principles of european family law regarding parental responsibilities“, Ceflonline, žiūrėta 2026 m. kovo 1 d. https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf

20 Pastaba: Vokietijos BGB (§1569 ir vėlesni) ir CEFL principai akcentuoja solidarumą po santuokos. Lietuva, perimdama tai, vis labiau tolsta nuo buvusio sutuoktinio „kaltės“ principo ir matyti (teisinio reguliavimo aspektu) perėjimo į „poreikių ir galimybių“ pusiausvyrą, kurią deklaruoja CEFL, tendencijos.

Karjeros atsisakymas	Vertinamas indėlis į kito sutuoktinio karjerą	Vertinamos abiejų sutuoktinių galimybės užsidirbti
Gyvenimo lygis	Siekis išlaikyti panašų standartą	Atsižvelgiama į abiejų sutuoktinių turtinę padėtį

Šaltinis: sudaryta autorių

Be to, pagal CEFL išlaikymo trukmė ir dydis turi tiesiogiai priklausyti nuo santuokos trukmės. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2004, taip pat akcentavo[21], kad sprendžiant dėl išlaikymo būtina vertinti santuokos trukmę kaip vieną iš esminių kriterijų. Ir tokia pozicija visiškai koreliuoja su CEFL 2:5 principu.

Taigi apibendrinant pažymėtina, kad CEFL parengti principai dėl sutuoktinių tarpusavio išlaikymo (2004 m., atnaujinti 2021 m.) užpildo lyginamosios metodologijos spragas interpretuojant LR CK 3.72 str. Nors Lietuvos nacionalinė teisė tiesiogiai nereglamentuoja visų išlaikymo formų (pvz., išlaikymo konkrečiu turtu), CEFL principai suteikia teorinį pagrindą moderniai jų interpretacijai.

Atlikus analizę galima konstatuoti, kad Lietuvos šeimos teisėje įtvirtintas buvusių sutuoktinių išlaikymo modelis (LR CK 3.72 str.) evoliucionuoja nuo tradicinio paramos modelio į kompensacinį solidarumo mechanizmą, kuris visiškai atitinka Europos šeimos teisės komisijos (CEFL) principus. Apibendrinant LR CK reguliavimas, vertinamas per CEFL (2004/2021) prizmę, demonstruoja modernų požiūrį į santuokos pabaigą – kaip į procesą, siekiantį teisingai subalansuoti buvusių partnerių solidarumą ir jų teisę į naują, ekonomiškai nepriklausomą gyvenimo etapą.

1.5. Materialinio išlaikymo priteisimas buvusiam sutuoktiniu: praktiniai aspektai Lietuvos teismų praktikoje

Taigi LR CK 3.72 str. įtvirtina buvusio sutuoktinio teisę į ieškinį dėl išlaikymo priteisimo iš buvusio sutuoktinio. Tačiau teismų praktikoje tokie reikalavimai reiškiami nedažnai, galimai dėl priežasties, jog patenkintų (visiškai ar iš dalies) tokiose bylose nėra daug. Pavyzdžiui, atlikus analizę teismų praktikos portalo www.infolex.lt paieškoje matyti, kad 2025 m. daugiau nei 34 vnt. civilinių bylų toks reikalavimas nė nebuvo reiškiamas, o bylų, kuriose jis būtų tenkintas, viešoje paieškoje rasti nepavyko. Manytina, kad sudėtingas ir daug pastangų reikalaujantis įrodinėjimo procesas ir lemia tokią statistiką.

Dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo ir įtakos priimamiems procesiniams sprendimams kaip pavyzdį galima paminėti Plungės apylinkės teismo Skuodo rūmų 2023 m. balandžio 25 d. sprendimą Nr. e2-58-1111/2023, kuomet teismas nurodė, kad „Teismo vertinimu, ieškovė į bylą nepateikė duomenų, tinkamai pagrindžiančių jos išlaidų paskaičiavimą. Iš pateiktų vaistinių kasos čekių negalima daryti išvados, kad visi juose nurodyti vaistai, maisto

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2004.

papildai ieškovei buvo būtini ir priskirti gydytojų, kad vaistai kainuoja 200 Eur per mėn. Taip pat nėra duomenų apie kas mėnesį rūbams ir avalynei išleidžiamus po 50 Eur. Dėl būsto išlaikymo ieškovė pateikė duomenis apie tai, kad už elektros energiją paskutiniu metu moka apie 10 Eur per mėn. Laikotarpiu nuo 2017-12-11 iki 2019-01-13 už gamtines dujas sumokėjo 38,54 Eur. Kitų duomenų apie pačios ieškovės atliktus mokėjimus už būsto išlaikymą byloje nėra. Atsižvelgiant į nurodytas aplinkybes teismas sprendžia, kad ieškovės turimas turtas ir gaunamos pajamos yra pakankamos save išlaikyti, todėl ieškovės reikalavimas dėl išlaikymo priteisimo yra atmestinas“[22]. Kitoje byloje Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2019 m. rugsėjo 12 d. sprendimu Nr. e2-1812-944/2019 teismas nurodė, kad „Nagrinėjamoje byloje atsakovė teisės į išlaikymą neįrodinėjo, o prašė teismo šią teisę pripažinti ir priteisti iš atsakovo 300 Eur išlaikymo kiekvieną mėnesį periodinėmis išmokomis. Pareiga įrodyti, kad turimas turtas ar pajamos nėra pakankamos, t. y. neužtikrina minimalių poreikių, ir reikalingas išlaikymas, tenka sutuoktiniui, reikalaujančiam priteisti išlaikymą, o tokių įrodymų ieškovė byloje nepateikė (CPK 178 straipsnis). Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką „Tokios aplinkybės, kaip sutuoktinio nedarbingumas, amžius ir kt., gali būti reikšmingos, sprendžiant apie sutuoktinio turtinę padėtį, siekiant nustatyti, ar išlaikymo prašantis sutuoktinis turi pakankamai turto ir pajamų, kad galėtų save išlaikyti, tačiau pats savaime nesudaro pagrindo šio reikalavimo tenkinti nesant objektyvaus pobūdžio duomenų dėl būtinumo priteisti išlaikymą sutuoktiniui“[23].

Analizuojant teismų praktiką įrodinėjimo naštos paskirstymo aspektu paminėtinas ir kitas pavyzdys. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teisme 2025 m. gegužės 19 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. e2-1372-1229/2025 buvo išnagrinėta byla dėl santuokos nutraukimo. Šioje byloje, be kitų su santuokos nutraukimu susijusių reikalavimų, ieškovė ieškinyje pateikė reikalavimą jai iš atsakovo priteisti po 300,00 Eur materialinio išlaikymo. Nurodytą reikalavimą ieškovė grindė tuo, kad serga, augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, viena rūpinasi jo auginimu, dėl sveikatos būklės ieškovės gaunamų pajamų nepakanka sau ir vaikui tinkamai išsilaikyti. Teismas šio ieškovės reikalavimo netenkino motyvuodamas būtent tuo, kad „Remdamasis bylos duomenimis teismas nustatė, kad ieškovė serga (duomenys neskelbtini) liga, turi ribotą darbingumą, tačiau dirba ir studijuoja (2024-09-05 pažyma apie studijas). Iš bylos duomenų taip pat matyti, kad ieškovė turi jai nuosavybės teise priklausančio turto (VĮ Registrų centras duomenys). Nors atsakovas byloje pasyvus ir pozicijos jokiais nagrinėjamos bylos klausimais neišreiškė, remiantis bylos duomenimis nustatyta, kad atsakovas jam nuosavybės teise priklausančio turto neturi, turi asmeninių skolinių įsipareigojimų“[24]. Teismas išaiškino, kad prievolė išlaikyti asmenį iki gyvos galvos (tiek natūra, tiek periodinėmis įmokomis) yra asmeninio pobūdžio, todėl ji baigiasi rentos gavėjui mirus (pagal CK 6.464 str. 1 d. ir 6.462 str.). Kadangi teisė į tokį išlaikymą neatsiejamai susijusi su rentos gavėjo asmeniu, ji nėra paveldimas turtas. Vadinasi, rentos gavėjo įpėdiniai negali toliau reikalauti išmokų, kurios būtų priklausiusios gavėjui

22 Plungės apylinkės teismo Skuodo rūmų 2023 m. balandžio 25 d. sprendimas Nr. e2-58-1111/2023.

23 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2019 m. rugsėjo 12 d. sprendimas Nr. e2-1812-944/2019.

24 Vilniaus miesto apylinkės teismo 2025 m. gegužės 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-1372-1229/2025.

po jo mirties. Cituojama nutartimi teismas išaiškino, kad net jei išlaikymas natūra (paslaugomis, priežiūra) buvo pakeistas piniginėmis įmokomis, teisinė prigimtis nesikeičia – tai vis tiek lieka asmeninė prievolė, kuri išnyksta kartu su gavėju.

Taigi iš pateikto teismų praktikos pavyzdžio matyti, kad įrodinėjimo našta dėl išlaikymo reikalingumo teko sutuoktinei (ieškovei), reiškiančiai tokį reikalavimą (netgi egzistuojant išlaikymo prezumpcijai, auginant bendrą sutuoktinių vaiką, esant ribotam darbingumui) ir įrodinėjimo procese atsakovo visiškas procesinis pasyvumas nedarė jokios įtakos priimtinam procesiniam sprendimui atmesti ieškinio reikalavimą šioje dalyje. O tai prieštarauja teismų praktikoje anksčiau suformuotoms teisės normų aiškinimo ir taikymo taisyklėms, kuomet bendroji taisyklė ta, jog išlaikymo reikalingumą įrodinėja jos prašantis sutuoktinis, tačiau, esant CK 3.72 str. 2 d. sąlygoms, įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklė keičiasi: „Prašantis išlaikymo sutuoktinis neįrodinėja išlaikymo reikalingumo, pripažįstama, kad jam reikalingas išlaikymas, jeigu sutuoktinis, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, neįrodo priešingai“[25]. Manytina, kad šiuo konkrečiu pavyzdžiu iliustruojamas teismų praktikos nenuoseklumas, kuomet įrodinėjimo našta proceso šalims paskirstoma skirtingai, o tai užkerta kelią pasinaudoti teise į teisminę gynybą. Iš to, kas nurodyta, seka išvada, kad tikslinga suvienodinti teismų praktikoje formuojamas LR CK 3.72 str. taikymo taisykles ir įrodinėjimo naštos paskirstymą, kad būtų užtikrinta konstitucinė teisė į teisminę gynybą.

Kita problematika, analizuojant tokias bylas, įžvelgiama dėl priteistino išlaikymo formos ir apskaičiuotino jo dydžio. „Pagal CK 3.72 str. 1 d. sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, jeigu jo turimas turtas ar gaunamos pajamos yra pakankami save išlaikyti. Pareiga įrodyti išlaikymo būtinumą reiškia, kad išlaikymo prašantis sutuoktinis turi detaliai įrodyti, kokie jo minimalūs poreikiai, kokių išlaidų reikia tiems poreikiams tenkinti ir kokios dalies tų išlaidų negali padengti pats išlaikymo prašantis sutuoktinis“[26]. Taigi tiek įrodinėjant ieškinio pagrindą, tiek teismui priimant galutinį procesinį sprendimą tokiose bylose susiduriama su nemenku iššūkiu, kaip apskaičiuoti priteistino materialinio išlaikymo dydį ir nustatyti realius prašančio išlaikymo sutuoktinio materialinius poreikius, kurių jis savo išgalėmis negali patenkinti. Atsižvelgiant į LR CK 3.72 str. numatytus kriterijus ir individualias bylų faktines aplinkybes teismų praktikoje, priteistos materialinio išlaikymo sumos kardinaliai skyrėsi. Kaip pavyzdį galima pateikti Kauno apygardos teismo 2019 m. gegužės 31 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e2A-885-254/2019, kuomet apeliacinės instancijos teismo sprendimą dalyje dėl išlaikymo sutuoktiniui priteisimo paliko nepakeistą, argumentuojant, kad „nenustačius, kad atsakovo pajamos yra pakankamos buvusią sutuoktinę remti didesne negu 80 Eur suma, jos ieškinį pirmosios instancijos teismas pagrįstai tenkino iš dalies, o apeliacinių skundų argumentai nesudaro pagrindo sprendimą šioje dalyje pakeisti ar panaikinti“[27]. Kitoje byloje Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2022 m. balandžio 4 d. sprendime Nr. e2-771-812/2022 teismas nurodė „Vadovaujantis išdėstytu, ieškinio reikalavimas tenkinamas iš dalies, ieškovei priteistinas išlaikymas iš atsakovo periodinėmis

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011.
26 Kauno apygardos teismo 2019 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-885-254/2019.
27 Kauno apygardos teismo 2019 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-885-254/2019.

išmokomis po 300 Eur kas mėnesį nuo sprendimo priėmimo dienos iki ji asmeniškai globos neveiksnia pripažintą dukterį A. R., išlaikymo sumą indeksuojant kasmet Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją. Sprendimas šioje dalyje vykdytinas skubiai. Ieškovei išaiškintina, kad toks teismo sprendimas neužkerta kelio ateityje jai kreiptis į teismą dėl išlaikymo iš buvusio sutuoktinio priteisimo atsiradus naujoms aplinkybėms“[28]. Dar kitoje byloje Vilniaus regiono apylinkės teismo Šalčininkų rūmų 2022 m. kovo 30 d. sprendimu Nr. e2-870-1130/2022 nuspręsta: „Remiantis nurodytais motyvais, atsakovo prašoma priteisti išlaikymo suma iš ieškovės mažintina iki 100 Eur. Įvertinus nurodytas aplinkybes, vadovaujantis proporcingumo, protingumo ir teisingumo kriterijais, siekiant užtikrinti protingą šalių interesų pusiausvyrą, iš ieškovės atsakovui priteistinas išlaikymas po 100 Eur kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo teismo sprendimo priėmimo dienos iki atsakovo gyvos galvos (CK 3.72 straipsnio 8, 11 dalys). Išlaikymas kasmet indeksuojamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka, atsižvelgiant į infliaciją (CK 3.72 straipsnio 11 dalis)“[29].

Atlikus teismų praktikos analizę nagrinėjamu klausimu tampa akivaizdu, kad Lietuvoje įrodinėjimo procesas dėl sutuoktinio išlaikymo reikalingumo yra sudėtingas ir šis institutas taikomas nedažnai. O tai, autorių nuomone, suteikia pagrindą prielaidai, kad todėl CK 3.72 str. taikyti praktikoje neefektyvu.

2. Sutuoktinių tarpusavio materialinio išlaikymo teisinis reguliavimas Vokietijoje

Kaip jau minėta, Vokietijos BGB taip pat yra reglamentuota buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pareiga. Savaime suprantama, bet kokiu atveju nutraukus santuoką abu buvę sutuoktiniai turėtų būti kuo labiau finansiškai nepriklausomi ir patys save išlaikyti. Tačiau teisė į išlaikymą egzistuoja, jei pagrįstai negalima tikėtis, kad vienas sutuoktinis pats pasirūpins savo išlaikymu (įskaitant, pvz., pensijų kaupimą). Šiame straipsnyje toliau nagrinėjamos Vokietijos BGB teisės normos, reglamentuojančios buvusių sutuoktinių materialinį išlaikymą Vokietijoje.

2.1. Vokietijos BGB įtvirtinti pagrindai dėl buvusių sutuoktinių teisės į materialinį išlaikymą

Vokietijos BGB 1569 str. reglamentuoja, kad po santuokos nutraukimo kiekvienas buvęs sutuoktinis turi pareigą pasirūpinti savo materialiniu išlaikymu, tačiau neturint tam galimybės, materialinis išlaikymas gali būti priteistas iš kito sutuoktinio, esant Vokietijos BGB nurodytiems pagrindams. Šiuos pagrindus reglamentuoja Vokietijos BGB 1570–1576 str., o būtent:

28 Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2022 m. balandžio 4 d. sprendimas Nr. e2-771-812/2022.

29 Vilniaus regiono apylinkės teismo Šalčininkų rūmų 2022 m. kovo 30 d. sprendimas Nr. e2-870-1130/2022.

Išsiskyręs sutuoktinis gali reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio mažiausiai trejus metus po vaiko gimimo vaiko priežiūrai ar išsilavinimui. Šiuo atveju išlaikymo reikalavimo trukmė pratęsiama tiek, kiek yra būtina, ir taikant šį pagrindą būtina atsižvelgti į vaiko interesus ir priežiūros galimybes (Vokietijos BGB 1570 str.).

Kaip nurodė Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas 2008 m. liepos 16 d. nutartyje Nr. XII ZR 109/05[30], ar pratęsti išlaikymo išmokas vaikui sulaukus 3 metų amžiaus, gali būti svarstoma tik esant konkrečioms su vaiku ar tėvais susijusioms priežastims, o įrodinėjimo ir įrodymų pateikimo pareiga tenka išlaikymo gavėjui. Iš to, kas nurodyta, seka išvada, kad įrodinėjimo našta dėl išlaikymo reikalingumo vaikui sulaukus 3 metų amžiaus perkeliama išlaikymo reikalaujančiai šaliai. 1. Plėtojant vertinamas aplinkybes dėl išlaikymo reikalingumo vaikui sulaukus 3 metų amžiaus paminėtina, kad Vokietijos teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog priimant teisingą sprendimą, ar pratęsti vaiko išlaikymą dėl su vaiku susijusių priežasčių (Vokietijos BGB 1570 str. 1 d. 2 ir 3 sakiniai), pirmiausia reikia išnagrinėti individualias aplinkybes, t. y. ar ir kiek vaiko priežiūra užtikrinama kitu būdu, ar galėtų būti užtikrinama vaikams pritaikytose vaikų priežiūros įstaigose. Pertvarkydamas Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 1570 str. nuostatas dėl vaiko priežiūros išlaikymo po santuokos nutraukimo, įstatymų leidėjas atsisakė asmeninės vaikų priežiūros prioriteto nuo trejų metų amžiaus (Federalinis Teisingumo Teismas (BGH), 2009 m. kovo 18 d. sprendimas XII ZR 74/08, FamRZ 2009, 770, 2009 m. birželio 17 d. sprendimas XII ZR 102/08, FamRZ 2009, 1391, 2010 m. balandžio 21 d. sprendimas XII ZR 134/08, FamRZ 2010, 1050 ir 2012 m. balandžio 8 d. sprendimas XII ZR 65/10, FamRZ 2012, 1040)[31].

Palyginti su LR CK 3.72 str. 2 d., matyti, kad Vokietijos BGB, kitaip nei LR CK 3.72 str. 2d., apibrėžtas minimalus terminas, kuomet nepilnametį vaiką auginantis sutuoktinis gali reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio. Be to, neribojama išlaikymo reikalavimo trukmė. Toks teisinis reguliavimas Vokietijos nacionalinėje teisėje, manytina, užtikrina ne tik buvusio sutuoktinio teisę į materialinį išlaikymą, kadangi auginant nepilnametį vaiką jam tenka didesnė vaiko priežiūros našta, sumažintos galimybės įsidarbinti ar gauti didesnes pajamas ir pan., bet užtikrinami ir nepilnamečio vaiko interesai į geresnį materialinį aprūpinimą. Svarstytinas klausimas, ar tikslinga LR CK įtvirtinti bent minimalų laikotarpį priteistinam išlaikymui, jei egzistuoja šis priteistino materialinio išlaikymo pagrindas.

Dėl amžiaus, kuomet, atsižvelgiant į išlaikymo reikalaujančio sutuoktinio amžių, mažai tikėtina, kad jis susiras pakankamai apmokamą darbą (Vokietijos BGB 1571 str.).

Kitaip nei Vokietijos BGB, LR CK 3.72 str. 2 d. numatyta prezumpcija dėl išlaikymo reikalingumo tuo atveju, jei sutuoktinis yra nedarbingas dėl savo amžiaus. Savo ruožtu Vokietijos BGB: 1) vadovaujamasi tik prielaida ir tikimybe, kad dėl amžiaus buvęs sutuoktinis susiras darbą; 2) buvusiam sutuoktiniui dėl amžiaus net ir suradus darbą ir gaunant pajamas, jų turi pakakti save išlaikyti, todėl daroma išvada, kad šiuo aspektu buvusiam sutuoktiniui net ir dirbant ir gaunant pajamas dėl amžiaus išlieka galimybė reikalauti išlaikymo iš buvusio sutuoktinio.

30 Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 16 d. nutartis byloje Nr. XII ZR 109/05.

31 Federalinio Teisingumo Teismo (BGH), 2009 m. kovo 18 d. sprendimas XII ZR 74/08, FamRZ 2009.

Dėl ligos, trukdančios įsidarbinti ir gauti tinkamas pajamas (Vokietijos BGB 1572 str.).

Remiantis Vokietijos nacionaliniu teisiniu reguliavimu, jei išsiskyręs sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą pagal Vokietijos BGB 1570–1572 str., jis vis tiek gali reikalauti išlaikymo tol ir tiek, kiek po skyrybų negali rasti tinkamo darbo. Jei pajamų iš tinkamo darbo nepakanka visiškam išlaikymui padengti (Vokietijos BGB 1578 str.), jis gali, jei dar neturi teisės į išlaikymą pagal Vokietijos BGB 1570–1572 str., reikalauti savo pajamų ir visos išlaikymo sumos skirtumo. Išsiskyręs sutuoktinis taip pat gali reikalauti išlaikymo, jei pajamos iš tinkamo darbo nutrūksta dėl to, kad, nepaisant jo pastangų, jis negalėjo užsitikrinti išlaikymo dirbdamas po skyrybų. Jei jam nepavyko užsitikrinti ilgalaikio išlaikymo, jis gali reikalauti tvariai užsitikrintos sumos ir visos reikalingos išlaikymo sumos skirtumo. Taigi, kaip matyti, Vokietijos nacionalinėje teisėje vyrauja kompensacinis mechanizmas: jei susituokus asmuo apriboja savo galimybes į profesines kompetencijas, didesnių pajamų gavimą, jis įgyja teisę reikalauti materialinio išlaikymo iš buvusio sutuoktinio. Vokietijos teismų praktikoje vyrauja nuostata, kad santuokoje atsiradęs pasitikėjimas sutartu ir praktikuojamu vaidmenų pasidalijimu ir bendru vaikų priežiūros organizavimu tampa dar svarbesnis ilgėjant santuokos trukmei arba kai darbas nutraukiamas auginant vaikus (su santuoka susijusios priežastys[32])[33]. Vertinant, ar našta viršija reikiamą išlaikymo lygį pagal išlaikymo mokėjimų pratęsimą, taip pat reikia atsižvelgti į teisingo naštos paskirstymo tėvams, turintiems teisę į išlaikymą ir privalantiems mokėti išlaikymą, aspektą[34].

Vokietijos BGB 1574 str. įtvirtina sutuoktinių pareigą į tinkamą darbą ir, savo ruožtu, užtikrintas pajamas: tinkamas darbas apibrėžiamas kaip darbas, atitinkantis išsiskyrusio sutuoktinio išsilavinimą, įgūdžius, ankstesnį darbą, amžių ir sveikatos būklę, jei toks darbas nebūtų neproporcingas, palyginti su santuokinio gyvenimo lygiu. Savo ruožtu BGB 1575 str. įtvirtina, kad išsiskyręs sutuoktinis, kuris ruošdamasis santuokai arba santuokos metu nepradėjo arba nutraukė mokyklą ar profesinį mokymą, gali reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, jei jis kuo greičiau pradeda tokį ar lygiavertį mokymą tinkamam darbui, kuris užtikrintų jo pragyvenimą, gauti ir jei tikisi sėkmingai baigti mokymą (1 d.). To paties straipsnio 2 d. numato, kad teisė į išlaikymą galioja ne ilgiau kaip laikotarpį, per kurį toks mokymas paprastai baigiamas. Analogija taikoma ir tuo atveju, jei išsiskyręs sutuoktinis pradeda papildomą mokymą ar perkvalifikavimą dėl santuokos patirtiems nuostoliams kompensuoti. Išsiskyręs sutuoktinis gali reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio tiek ir tol, kol iš jo negalima tikėtis pelningo darbo dėl kitų svarbių priežasčių ir būtų neteisinga neteikti išlaikymo, atsižvelgiant į abiejų sutuoktinių interesus.

Taigi aukščiau išvardyti Vokietijos BGB įtvirtinti pagrindai dėl buvusių sutuoktinių materialinio išlaikymo. Palyginti su LR CK nuostatomis, savo turiniu ir esme šie pagrindai panašūs, tačiau, manytina, analizuojamo instituto praktinio pritaikomumo ribos

32 Vokietijos BGB 1570 str. 2 d.

33 Federalinio Teisingumo Teismo 2010 m. rugsėjo 15 d. sprendimas XII ZR 20/09, FamRZ 2010, 1880.

34 Federalinio Teisingumo Teismo 2009 m. kovo 18 d. sprendimas XII ZR 74/08, FamRZ 2009, 770; 2008 m. liepos 16 d. sprendimas XII ZR 109/05, FamRZ 2008, 1739; 2010 m. balandžio 21 d. sprendimas XII ZR 134/08, FamRZ 2010, 1050; ir 2012 m. balandžio 8 d. sprendimas XII ZR 65/10, FamRZ 2012, 1040.

Vokietijoje yra platesnės ir sudaro realesnes galimybes įgyvendinti buvusių sutuoktinių teises į materialinį išlaikymą.

2.2. Atvejai, kuomet buvusiam sutuoktiniui materialinis išlaikymas gali būti mažinamas ar nepriteisiamas

Lyginant Lietuvos ir Vokietijos teisinį reguliavimą nagrinėjamu klausimu tikslinga aptarti kelis ypatumus, kurie gali būti reikšmingi aiškinant ir taikant LR CK 3.72 str. nuostatas.

Vertinant prašomo priteisti išlaikymo dydį, be kita ko, kaip ir Lietuvoje, numatyti ir kriterijai, kuomet priteistinas išlaikymas mažinamas (Vokietijos BGB 1578b str.), o būtent: (Vokietijos BGB 1578b str. 1 d.) išsiskyrusio sutuoktinio išlaikymo reikalavimas mažinamas iki pagrįstų pragyvenimo išlaidų lygio, jei išlaikymo reikalavimo apskaičiavimas pagal santuokinį gyvenimo lygį būtų neteisingas net atsižvelgiant į bendro vaiko, kuris gyvena su sau išlaikymo reikalaujančiu sutuoktiniu, interesus.

Vokietijos BGB, be kita ko, numatyti imperatyvūs pagrindai, kuomet reikalavimas dėl buvusio sutuoktinio materialinio išlaikymo gali būti atmestas, išlaikymo dydis gali būti sumažintas ar sutrumpinta jo teikimo trukmė (Vokietijos BGB 1579 str.), pvz.: santuoka buvo trumpalaikė ir turi būti atsižvelgta į laikotarpį, per kurį teisę į išlaikymą turintis asmuo gali reikalauti išlaikymo pagal Vokietijos BGB 1570 str. dėl bendro vaiko priežiūros ar auklėjimo ir t. t. Taigi lyginant BGB 1577 str., 1579 str. ir LR CK 3.72 str. nuostatas matyti, kad ir Lietuvoje, ir Vokietijoje teismui suteikta diskrecija tiek sumažinti priteistiną išlaikymą buvusiam sutuoktiniui, tiek netenkinti šio reikalavimo visa apimtimi ar sutrumpinti jo trukmę.

Kitas svarbus aspektas – priteistino materialinio išlaikymo dydžio nustatymo procedūra ir būdai nagrinėjant tokias civilines bylas. Autorių nuomone, kitaip nei Lietuvos teismų praktikoje formuojamoms teisės normų aiškinimo ir taikymo taisyklėms dėl priteistino materialinio išlaikymo buvusiam sutuoktiniui dydžio, Vokietijos nacionalinėje teisėje šios dydžio ribos yra gana aiškiai apibrėžtos ir supaprastintas įrodinėjimo principas ikiteisminėje stadijoje. Visų pirma, po santuokos nutraukimo buvę sutuoktiniai privalo pateikti vienas kitam informaciją apie savo pajamas ir turtą, kai to paprašoma (Vokietijos BGB 1580 str.). Iš tokio teisinio reguliavimo seka išvada, kad įvertinus buvusio sutuoktinio turtinę padėtį ir paaiškėjus, kad buvusių sutuoktinių turtinės padėtys nelygiavertės, sukuriama prielaida materialiniam reikalavimui į išlaikymą. Todėl ir įrodinėjimo procesas, nagrinėjant tokias bylas, yra paprastesnis. Kita vertus, gavus įrodymų apie buvusio sutuoktinio turtinę padėtį dar iki kreipiantis į teismą ir paaiškėjus, kad buvusio sutuoktinio turtinė būklė nesudaro tinkamo pagrindo kreiptis į teismą, prevenciškai užkertamas kelias nepagrįstam bylinėjimuisi.

Kitaip nei Lietuvoje, kuomet priteistino išlaikymo (ieškinio visiškai ar iš dalies tenkinimo atveju) dydis grindžiamas neretai abstrakčiu abiejų šalių turtinės padėties ir kitų aplinkybių vertinimu, Vokietijos nacionalinėje teisėje nustatant priteistino išlaikymo dydį

vadovaujamasi Diuseldorfo lentele (vok. *Düsseldorfer Tabelle*)[35], kuri, nors skirta civilinėms byloms dėl išlaikymo nepilnamečiams vaikams nagrinėti, taip pat rekomenduojama ir priimant procesinius sprendimus dėl materialinio išlaikymo dydžio buvusiems sutuoktiniams.

Vokietijos nacionalinėje teisėje yra įvairių sutuoktinio išlaikymo dydžio apskaičiavimo metodų. Tradiciškai jis nustatomas pagal sudėties (vok. *Additionsmethode*) arba balansavimo (vok. *Differenzmethode*) metodus. Taikant sudėties metodą skaičiavimo atskaitos taškas yra abiejų sutuoktinių atitinkamų pajamų santuokos metu suma. Įskaičiuojama premija, skiriama dirbantiems asmenims. Pusę šios sumos sudaro visą vieno iš sutuoktinių išlaikymą. Ieškovo poreikis lygus pusei šios sumos atėmus jo atitinkamas pajamas. Taikant balansavimo metodą atitinkamos ieškovo pajamos tiesiogiai atimamos iš skolininko atitinkamų pajamų. Atsižvelgiant į galimą 1/7 premiją už dirbamą darbą, sutuoktinio išlaikymo reikalavimas lygus 3/7 ieškovo ir skolininko pajamų skirtumo. Kitaip nei sudėties metodas, maksimali išlaikymo suma ir ieškovo faktiniai poreikiai nustatomi tik vienu etapu. Šis metodas taikomas paprastais, aiškiais atvejais. Skaičiavimo metodo pasirinkimas taip pat priklauso nuo vaidmenų santuokos metu. Balansavimo metodas dažniausiai taikomas, kai abu sutuoktiniai santuokos metu turėjo atitinkamų pajamų. Šie skaičiavimai lemia sutuoktinio išlaikymo sumą, kurios ieškovas iš principo gali prašyti. Tačiau ši suma gali būti sumažinta arba apribota laiko atžvilgiu dėl teisingumo[36]. Iš aptartų išlaikymo buvusiam sutuoktiniui skaičiavimo metodikų matyti, kad, kitaip nei Lietuvos nacionalinėje teisėje, Vokietijoje išlaikymo dydį lemiančios gairės yra labiau apibrėžtos.

2.3. Kiti buvusių sutuoktinių materialinio išlaikymo ypatumai Vokietijos teismų praktikoje

Nagrinėjant tokias bylas Vokietijoje daug dėmesio skiriama sutuoktinių vaidmenų pasidalijimui santuokoje ir sutuoktinio, turinčio teisę į išlaikymą, indėlį santuokos metu, vykdant sutuoktinio pareigas, rūpinantis šeima ir pan.

Ilgiau trukusi santuoka paprastai gali turėti didesnį poveikį išlaikymo dydžiui ir trukmei. Dėl ilgos santuokos po skyrybų dažnai labiau pasikeičia gyvenimo lygis, todėl išlaikymo suma gali būti didesnė ir mokama ilgiau, kad būtų išlaikytas panašus gyvenimo standartas. Jei sutuoktiniai kartu buvo ilgą laiką, taip pat gali būti prielaida, kad vienas iš jų galbūt pažeidė savo profesinę karjerą dėl šeimos įsipareigojimų.

Jei vienas iš sutuoktinių daugiau laiko rūpinosi šeima ir vaikais (pvz., vaikų priežiūra, namų tvarkymu), jis gali turėti teisę į didesnį išlaikymą. Laikas, praleistas kartu, gali būti vertinamas kaip šeimos palaikymo ir dėmesio įsipareigojimo išraiška, į kurią gali būti atsižvelgiama sprendžiant išlaikymo dydį ir trukmę.

---

35 „Düsseldorfer Tabelle“, žiūrėta 2025 m. lapkričio 10 d. https://www.olg-duesseldorf.nrw.de/infos/Duesseldorfer_Tabelle/Tabelle-2025/index.php.

36 Katharina Kaesling, „Spousal support after divorce in Germany“, *Houston Journal of International Law*, Jun 22, 2019. https://www.thefreelibrary.com/SPOUSAL+SUPPORT+AFTER+DIVORCE+IN+GERMANY.-a0606080269.

Nagrinėjant tokias bylas taip pat skiriama dėmesio ir santuokos trukmei. Vokietijos Federalinis Teisingumo teismas (toliau – BGH) 2013 m. kovo 20 d. sprendime byloje Nr. XII ZR 72/11 nurodė, kad santuokos trukmė įgyja reikšmės dėl ekonominės tarpusavio priklausomybės, kuri ypač kyla dėl to, kad, sudarius santuoką, atsisakoma savo darbo, kad būtų galima rūpintis vaikais ar tvarkyti namų ūkį ir pan.[37]. Šioje byloje teismas konstatavo, kad „Atliekant teisingumo vertinimą pagal Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 1578b straipsnį, šioje byloje santuokos trukmei turi būti teikiama didelė reikšmė, nes, atsižvelgiant į aplinkybes, atsakovas greičiausiai prisiėmė visą atsakomybę už namų ūkio tvarkymą ir dviejų vaikų priežiūrą daugiau nei trisdešimt trejus santuokos metus“[38].

Kitoje byloje Nr. XII ZR 44/09 2011 m. kovo 2 d. sprendimu BGH perdavė bylą nagrinėti žemesnės instancijos teismui nurodydamas, kad „Aukštesnysis apygardos teismas, vertindamas teisingumą pagal Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 1578b straipsnį, nepripažino, kad atsakovas patyrė su santuoka susijusių nepatogumų dėl vaikų auginimo ir namų ruošos darbų santuokos metu. Atsižvelgdamas į šiuos nepatogumus, Aukštesnysis apygardos teismas turės iš naujo įvertinti išlaikymo po santuokos nutraukimo dydžio ir trukmės teisingumą, atsižvelgiant į santuokinį gyvenimo lygį (Vokietijos BGB 1578 straipsnio 1 dalies 1 sakinys) (Vokietijos BGB 1578b straipsnis). Tai darydamas jis taip pat turės peržiūrėti išlaikymo dydį už laikotarpį nuo 2014 m., atsižvelgdamas į pareiškėjo mokėjimo galimybes. Jei Aukštesnysis apygardos teismas nuspręs, kad nuolatinis išlaikymas, pagrįstas santuokiniu gyvenimo lygiu, yra nesąžiningas, jis taip pat turės apsvarstyti galimybę toliau sumažinti išlaikymą iki būtino gyvenimo lygio, kuris šiuo metu yra 770 eurų“[39].

Šiuo aspektu teismų praktika Vokietijoje yra nuosekli. Pavyzdžiui, 2014 m. gegužės 14 d. sprendimu byloje Nr. XII ZB 301/12 konstatavo, kad „Solidarumo laipsnį lemia ne tik santuokos trukmė, bet ir pirmiausia ekonominė tarpusavio priklausomybė, atsiradusi nutraukus savo apmokamą darbą dėl bendrų vaikų priežiūros ar namų ūkio tvarkymo, ir, svarbiausia, išlaikymo gavėjo įnašai. Be to, reikia atsižvelgti į šalių asmenines ir ekonomines aplinkybes, taip pat į jau sumokėto išlaikymo trukmę ir dydį (Senato 2011 m. spalio 26 d. sprendimas XII ZR 162/09, FamRZ 2012, 93, 35 punktas)“[40].

Paminėtinas ir 2020 m. vasario 19 d. sprendimas byloje Nr. XII ZB 358/19. Šioje byloje teismas konstatavo, kad yra teisinis pagrindas reikalavimui dėl išlaikymo priteisimo kitam sutuoktiniui reikšti, net jei sutuoktiniai negyveno kartu ir atskirai tvarkė savo finansus. Be to, teismas papildomai nurodė, kad bet kuriuo atveju tinkamas išlaikymo lygis gali būti nustatomas neatsižvelgiant į tai, ar sutuoktiniai gyveno kartu ir (arba)

37 Federalinis Teisingumo Teismas (BGH), 2013 m. kovo 20 d. sprendimas XII ZR 72/11, cituojamas pagal Juris, 33 ir tolesni punktai, žiūrėta 2025 m. lapkričio 12 d. https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=63820&pos=0&anz=1.

38 *Supra note*, 21.

39 Federalinio Teisingumo Teismo 2011-03-02 sprendimas byloje XII ZR 44/09, žiūrėta 2025 m. lapkričio 12 d. https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=797e8c50547d46a2c5345c454f83bf4d&nr=55615&pos=7&anz=51.

40 Federalinio Teisingumo Teismo 2014-05-14 sprendimas byloje Nr. XII ZB 301/12, žiūrėta 2025 m. lapkričio 12 d. https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2014&Sort=2059&Seite=62&anz=3080&pos=1869?.

bendrai tvarkė savo finansus.

Taigi Vokietijoje išlaikymas sutuoktiniui po santuokos nutraukimo priklauso nuo kelių veiksnių, įskaitant dabartinę turtinę padėtį, pajamas, turto pasiskirstymą ir poreikius. Paprastai, jei vienas sutuoktinis neturi pakankamai pajamų arba turto, kad išgyventų, jam gali būti priteista prievolė išlaikyti sutuoktinį. Pastebėtina, kad didesnėje bylų dalyje (kitaip nei Lietuvos teisminėje praktikoje) vienas iš sutuoktinių dažniausiai reikalauja priteisti išlaikymo išlaidas, net jeigu tam nėra teisinio pagrindo. Jei sutuoktinis, kuris gauna išlaikymą, kitaip negalėtų užsitikrinti pakankamų pajamų savo poreikiams patenkinti, jis gali gauti išlaikymą panašiam gyvenimo lygiui kaip iki santuokos nutraukimo išlaikyti. Sprendžiant reikalavimų pagrįstumą, dažnai vertinamas buvusio šeimos gyvenimo būdas, vaikų išlaikymo įsipareigojimai ir pajamos[41].

Nagrinėjant tokias bylas Vokietijoje įprastai buvusio sutuoktinio išlaikymo suma ir trukmė nustatoma atsižvelgiant į: 1) anksčiau kartu praleistą laiką santuokoje; 2) abiejų sutuoktinių pajamas ir galimybes; 3) turto pasiskirstymą (finansinius pajėgumus); 4) faktinių poreikių nustatymą ir jų atlyginimą. Taip pat pažymėtina, kad Vokietijos nacionalinėje teisėje dažnai taikomas „Bedingter Unterhalt" principas (reikalaujamas išlaikymas), kuris gali būti laikinas arba nuolatinis pagal situaciją ir reikalingumą. Be to, egzistuoja „Lebenspartnerschaft" (gyvenimo partnerystės) arba sutuoktinių paramos schemos. Pažymėtina ir tai, kad nagrinėjant tokias bylas, be kita ko, vertinama ir kaip dalinamas bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausęs turtas santuokos nutraukimo byloje. Jei vienas iš sutuoktinių gauna didesnę turto dalį, tai gali mažinti būtinybę mokėti išlaikymą. Tačiau turtą pasidalijus tolygiai arba jei vienas iš sutuoktinių neturi pakankamai turto, kad gyventų pagal įprastą standartą, išlaikymas gali būti nustatytas didesnis.

Paminėtina, kad Vokietijos nacionalinėje reikalavimas klausimas dėl buvusio sutuoktinio išlaikymo nevertinamas formaliai, kaip, manytina, neretai vertinama Lietuvoje. Pvz., kuomet nagrinėjama civilinė santuokos nutraukimo byla nesant (santuokoje nesusilaukus) vaikų, kurie, nutraukiant santuoką yra nepilnamečiai. O nepopuliarus išlaikymo institutas Lietuvoje aiškintinas griežta teismų praktika, kuri išlaikymą traktuoja kaip kraštutinę priemonę (*ultima ratio*), pirmenybę teikiant asmens savarankiškumui ir galutiniam turtinių klausimų išsprendimui skyrybų metu. Autorių nuomone, tokia praktika ydinga, nes, pvz., Vokietijos nacionalinėje teisėje buvusių sutuoktinių materialinio išlaikymo (ne)reikalavimas yra vienas iš kertinių, kurio neišnagrinėjus apskritai santuokos nutraukti negalima (net ir nesant (santuokoje nesusilaukus) vaikų, kurie, nutraukiant santuoką, yra nepilnamečiai).

41 Federalinio Teisingumo Teismo 2020 m. vasario 19 d. sprendimas byloje Nr. XII ZB 358/19.

3. Lyginamieji buvusių sutuoktinių išlaikymo aspektai Lietuvos ir Vokietijos teisėje

Vokietijos ir Lietuvos buvusių sutuoktinių išlaikymo reglamentavimas skiriasi fundamentalia filosofine prieiga: Vokietija akcentuoja ekonominį solidarumą po santuokos (nors ir su griežtėjančia savarankiškumo pareiga), o Lietuva – individualų savarankiškumą, išlaikymą traktuodama tik kaip kraštutinę priemonę (*ultima ratio*).

Toliau pateikiama lyginamoji analizė dėl teisinio reguliavimo ypatumų nagrinėjamu klausimu:

3 lentelė. Buvusių sutuoktinių išlaikymo teisinio reguliavimo ypatumų lyginamoji analizė

Kriterijus	Vokietijos civilinis kodeksas (BGB)	Lietuvos civilinis kodeksas (CK)
Pagrindinis principas	**Savarankiškumo pirmenybė** (§1569 BGB), tačiau išlaikymas skiriamas prarastoms galimybėms kompensuoti	**Visiško savarankiškumo prezumpcija.** Išlaikymas – tik esant objektyviam „paramos reikalingumui“ (3.72 str. 1 d.)
Išlaikymo rūšys	Detalizuotos formos: dėl vaikų priežiūros, amžiaus, ligos, nedarbo ar nepakankamų pajamų (§1570–1573 BGB)	Bendroji norma: išlaikymas skiriamas, jei asmuo augina vaikus, yra nedarbingas ar pensinio amžiaus (3.72 str. 1 d.)
Pensijų teisių išlyginimas	***Versorgungsausgleich:*** automatinis pensinių teisių, sukauptų santuokos metu, padalijimas	Tokios sistemos **nėra.** Pensijų klausimas sprendžiamas tik bendrai dalijant turtą
Kaltės įtaka	Kaltė iš esmės **neturi reikšmės** (nuo 1977 m. reformos)	Kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis **praranda teisę** į išlaikymą (3.72 str. 4 d.)

Šaltinis: sudaryta autorių

Apibendrinant Vokietijos ir Lietuvos teisinio reguliavimo ypatumus galima išskirti šiuos bendrus skirtumus:

- Vokietijos doktrinoje išlaikymas tradiciškai siejamas su santuokos metu pasiektu gyvenimo lygiu (vok. *eheliche Lebensverhältnisse*, BGB §1578), taip išvengiant staigaus ekonominio nuosmukio silpnesniajam sutuoktiniui. Lietuvoje, priešingai, dominuoja minimalių poreikių tenkinimo principas. Lietuvoje išlaikymas neturi kompensuoti prarasto gyvenimo lygio, o tik užtikrinti būtinąsias lėšas asmenims, kurie dėl objektyvių priežasčių (ligos, amžiaus, vaikų priežiūros) negali savęs išlaikyti;
- Vokietijos teismai vis dar palankiau vertina laikiną paramą persikvalifikavimo laikotarpiu. Lietuvoje darbingo asmens savarankiškumo prezumpcija yra beveik absoliuti – išlaikymas darbingam sutuoktiniui priteisiamas itin retai, taip *de facto* įgyvendinant švaraus pjūvio (angl. *clean break*) principą, kuris Vokietijoje taikomas nuosaikiau;

- esminis skirtumas yra sutuoktinio kaltės dėl santuokos nutraukimo vertinimas. Vokietija dar 1977 m. atsisakė kaltės principo (vok. *Zerrüttungsprinzip*), todėl neištikimybė ar kiti santuokiniai nusižengimai paprastai neturi įtakos teisei į išlaikymą. O Lietuvoje išlieka moralinis sankcinis elementas: pagal CK 3.72 str. 4 d. kaltas dėl santuokos iširimo sutuoktinis netenka teisės reikalauti paramos, net jei ji jam objektyviai reikalinga;
- Vokietijoje ekonominis teisingumas užtikrinamas per unikalų pensinių teisių išlyginimo mechanizmą (vok. *Versorgungsausgleich*), kuris automatiškai subalansuoja sutuoktinių ateities socialines garantijas. Lietuvoje tokio mechanizmo nėra, pagrindinis turtinio teisingumo įrankis yra bendro turto dalybos, o ne ilgalaikės išlaikymo prievolės.

Išvados

1. Vokietijos doktrinoje buvusių sutuoktinių išlaikymas tradiciškai siejamas su santuokos metu pasiektu gyvenimo lygiu (*eheliche Lebensverhältnisse*, BGB §1578), taip išvengiant staigaus ekonominio nuosmukio silpnesniajam sutuoktiniui. Lietuvoje, priešingai, dominuoja minimalių poreikių tenkinimo principas. Lietuvoje išlaikymas neturi kompensuoti prarasto gyvenimo lygio, o tik užtikrinti būtinąsias lėšas asmenims, kurie dėl objektyvių priežasčių (ligos, amžiaus, vaikų priežiūros) negali savęs išlaikyti.
2. BGB, kitaip nei LR CK 3.72 str. 2d., apibrėžtas minimalus terminas, kuomet sutuoktinis gali reikalauti išlaikymo iš kito sutuoktinio, jei augina nepilnametį vaiką. Be to, neribojama išlaikymo reikalavimo trukmė. Toks teisinis reguliavimas Vokietijos nacionalinėje teisėje, manytina, užtikrina ne tik buvusio sutuoktinio teisę į materialinį išlaikymą, kadangi auginant nepilnametį vaiką jam tenka didesnė vaiko priežiūros našta, sumažintos galimybės įsidarbinti ar gauti didesnes pajamas ir pan., bet užtikrinami ir nepilnamečio vaiko interesai į geresnį materialinį aprūpinimą. Svarstytinas klausimas, ar tikslinga LR CK įtvirtinti bent minimalų priteistino išlaikymo laikotarpį, jei egzistuoja priteistino materialinio išlaikymo pagrindas.
3. LR CK 3.72 str. 2 d. numatyta prezumpcija dėl išlaikymo reikalingumo tuo atveju, jei sutuoktinis yra nedarbingas dėl savo amžiaus. Savo ruožtu BGB: 1) vadovaujamasi tik prielaida ir tikimybe, kad dėl amžiaus buvęs sutuoktinis susiras darbą; 2) buvusiam sutuoktiniui dėl amžiaus net ir suradus darbą ir gaunant pajamas jų turi pakakti save išlaikyti, todėl daroma išvada, kad šiuo aspektu buvusiam sutuoktiniui net ir dirbant ir gaunant pajamas dėl amžiaus išlieka galimybė reikalauti išlaikymo iš buvusio sutuoktinio. Tam, kad būtų užtikrinta buvusio sutuoktinio teisė į materialinį išlaikymą, siūlytina iš dalies tikslinti LR CK 3.72 str. 2 d. nuostatą, ją išdėstant taip: „2. Preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl

savo amžiaus *ar dėl amžiaus mažai tikėtina galimybė įsidarbinti ar įsidarbinus gauti pakankamai pajamų* ar sveikatos būklės".

4. Po santuokos nutraukimo buvę sutuoktiniai privalo pateikti vienas kitam informaciją apie savo pajamas ir turtą, kai to paprašoma (Vokietijos BGB 1580 str.). Iš tokio teisinio reguliavimo seka išvada, kad įvertinus buvusio sutuoktinio turtinę padėtį ir paaiškėjus, kad buvusių sutuoktinių turtinės padėtys nelygiavertės, sukuriama prielaida materialiniam reikalavimui į išlaikymą. Todėl ir įrodinėjimo procesas, nagrinėjant tokias bylas, yra paprastesnis. Kita vertus, gavus įrodymų apie buvusio sutuoktinio turtinę padėtį dar iki kreipiantis į teismą ir paaiškėjus, kad buvusio sutuoktinio turtinė būklė nesudaro tinkamo pagrindo kreiptis į teismą, prevenciškai užkertamas kelias nepagrįstam bylinėjimuisi.

LEGAL REGULATION OF MATERIAL MAINTENANCE OF FORMER SPOUSES IN LITHUANIA AND GERMANY: COMPARATIVE ANALYSIS

Neringa Megelinskaitė
Mykolas Romeris University, Lithuania
Law partnership Magnusson ir partneriai, Lithuania

Edmundas Rekevičius
Law firm of E. Rekevičius, Lithuania

Summary. *Both Article 3.72 of the Civil Code of the Republic of Lithuania and the German BGB (German: Bürgerliches Gesetzbuch, abbreviated - BGB) regulate mutual material maintenance between former spouses. This article analyzes Article 3.72 of the Civil Code of the Republic of Lithuania and the norms of the BGB regulating the obligation of spouses to support each other materially, and provides examples of the interpretation and application of legal norms formed in court practice.*

It should be noted that Lithuanian judicial practice on the issue under consideration is not particularly extensive, courts are nevertheless slow to satisfy claims for maintenance for a former spouse, and court decisions are essentially based on the general principles and grounds for the necessity of material maintenance for spouses, and this practice has not changed substantially over the years. It is believed that the analysis of the rules for the interpretation and application of legal norms regarding the necessity of spousal maintenance formed in German judicial practice will provide an opportunity to evaluate this institute from a different perspective and will create the prerequisites for a broader and more frequent applicability of Article 3.72 of the Civil Code of the Republic of Lithuania in national law when examining cases of this type.

Keywords: *spousal maintenance, divorce, periodic payments, support, Lithuanian Civil Code, German BGB.*

Neringa Megelinskaitė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Teisės ir teisėsaugos instituto lektorė, advokatų profesinės bendrijos Magnusson ir partneriai advokatė. Mokslinių tyrimų kryptys: šeimos teisė, sutarčių teisė, prievolių teisė.

Edmundas Rekevičius, advokato E. Rekevičiaus kontoros advokatas, socialinių mokslų (teisės) daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, šeimos teisė, sutarčių teisė, prievolių teisė.

Neringa Megelinskaitė, Lecturer at the Institute of Law and Law Enforcement of the Public Security Academy of Mykolas Romeris University, attorney at the law partnership Magnusson and Partners. Research interests: family law, contract law, law of obligations.

Edmundas Rekevičius, Attorney at law at the E. Rekevičius Law Firm, doctor of Social Sciences (Law). Research interests: civil law, family law, contract law, law of obligations.